

Egyenruha-előírás
a császári-királyi hadsereg tábornoki karának, törzs- és főtisztjeinek,
továbbá katonáorvosainak¹
Bécs, 1837

Megjegyzések a fordítás elé

Az egyenruha-előírás fordítása különleges kihívást jelentett, mivel a korabeli katonai és egyéb szakkifejezések egy része már régóta nem használatos, ezért ezeket az elérhető általános kéziszótárak nem tartalmazzák. Szerencsés esetben sikerült az interneten olyan digitalizált korabeli lexikonokat és folyóiratcikkeket találni, amelyek ezeket a szótárakból „kikopott” szavakat, fogalmakat röviden elmagyarázták.

Ebből az okból a lábjegyzetekben többször megadtam a forrásszövegben álló német, vagy francia szót, hogy látható legyen, mit minek fordítottam, értelmeztem. (Minden fordítás a lényegét tekintve értelmezés.)

A fordítás egyértelmősége érdekében néha szükségesnek látszott egy-egy a forrásszövegben nem szereplő szót beszúrni. Ezek a saját pontosító kiegészítések mindig [szögletes zárójelben] vannak.

Mivel az egyenruhák egyes darabjainak leírásakor többször szerepel visszautalás a könyvben lévő korábbi leírásokra, az látszott a legcélszerűbb megoldásnak, hogy az utalások fordítását nem a lábjegyzetekben, vagy törzsszöveg után egy függelékben helyezem el, hanem vizuálisan jól elkülönítve *(zárójelben, kék színnel, dőlt betűsen)* mindjárt a vonatkozó mondat alatt. A fordításban az aktuális kulcsszót, vagy hivatkozott oldalszámot **ezzel a színnel** kiemeltem, amit a zárójeles részben az egyértelműség érdekében megismétlek.

A könnyebb érthetőséget szolgálja, hogy a több sor hosszúságú német mondatokat a fordításban általában rövidebbekre tagoltam.

Bízom abban, hogy ha esetleg néha nem is sikerült megtalálnom a pontos magyar szakkifejezést, a témában otthonos olvasó számára a leírásból mégis érthetőek ezek a részek is.

IV. Fejezet: Huszárok, beleértve a székely határőrhuszárokat is²

Csákó (16. tábla) Az ezred által meghatározott színű filcből, vagy szövettől³, 7 coll/18.2 cm. magas, különben teljesen ugyanolyan formájú, mint a **legénységé**.

(Legénységi csákó⁴ az ezred színének megfelelő, nedvesített szövettel bevonva és a gyalogsági csákónak⁵ megfelelően készül – az alábbi különbségekkel:

1) A vázat⁶ négy abroncs erősíti. Közülük a legelső, a fejnyílás közelében, halcsontból van, a következő kettő drótból, és a legelső bükkfából.

2) A szövettel bevont teteje⁷ 7/8 collnyira/2.27 cm. van bemélyítve és festett vásznat helyeznek alá. Ez az oldalborítás felső szélével együtt a faabroncshoz van

1 Az eredeti cím: Adjustierungs-Vorschrift für die Generalität, Stabs-, und Ober-Offiziere, dann Feldärzte der kaiserlichen, königlichen Armee. Vom Jahre 1837. Wien

2 31-34. oldal

3 Az eredetiben: Tuch. Jelentése: szövet, posztó, kelme, vászon. A szövegben végig szövetnek fordítom.

4 Forrás: A legénységi egyenruha-előírás 72-73. oldala.

5 A gyalogsági csákó – aránylag hosszú – leírását a legénységi viselet fordításában közlöm.

6 Az eredetiben: Mieder. A szó jelentése „fűző”, de mivel ma a szó alapvetően egy női ruhadarabot jelent, inkább a semleges „váz” főnév mellett döntöttem.

7 Az eredetiben: Boden, ami valaminek az alját, fenekét jelenti. De mivel alaphelyzetben a csákó fejnyílása alul van, értelmezésem szerint csak a másik – felső, szövettel bevont – oldal lehet bemélyítve. Ezért szerepel a fordításban úgy, hogy a „teteje”.

rögzítve⁸, jól meg van feszítve és a vázhoz erősítve.

3) A csatos fejszija hiányzik.

4) $4\frac{1}{4}$ collal/11 cm. magasabb. A csákó oldalára kívülről felfekvő nyakvédő fiatal marha lakkozott bőrből⁹ készül. Ez a fejnyílás felett $\frac{1}{4}$ collra/0.65 cm. az izzadás elleni bőrrel¹⁰ van letakarva és felvarrva, amely túlnyúlik a szemernyő sarkain.

5) A nem fekete színű csákók sárgaréz kokárdája alatt fekete posztó van.

6) A sárgaréz gombhurok $4\frac{3}{4}$ coll/12.3 cm. hosszú, úgy néz ki mint a gyalogságé¹¹, csak egy nagyobb négyszögletű, széles lyukkal rendelkezik a csákó anyagának befelé duplán visszahajtott szélén.¹² A tollforgót ezen keresztül tűzik a csákóhuzat és a váz közé sülyesztett bőrtokba.

7) A feketével vegyített sárga vitézkötés 11 láb/341 cm. hosszú, $\frac{1}{4}$ coll/0.65 cm vastag. A csákó felső szélétől $\frac{3}{4}$ collal/1.95 cm. lejjebb, körbe hátra közepig van felerősítve. Tológyűrűvel, mindkét végén rózsával és bojttal, valamint egy kicsi hurokkal van ellátva, amelynek segítségével a vitézkötés a csákó előre tekintő jobb oldalának felső szélén elhelyezett sárgaréz hímkapocsba¹³ akasztható.

8) A csákó magassága 7 coll/18.2 cm., a fejnél lévő szélessége $6\frac{3}{4}$ /17.5 cm.– $7\frac{1}{2}$ coll/19.5 cm. a középső méret felső átmérője $8\frac{1}{2}$ coll/22.1 cm.)

A kapitány¹⁴ (1. tábla IX. ábra) és alárendeltek (1. tábla X. ábra) rangjelző paszományai teljesen ugyanolyanok, mint amilyenek a gyalogság megfelelő rendfokozatai számára (13-14. oldal) elő vannak írva, és a csákó felső szélétől $\frac{1}{2}$ coll/1.3 cm. távolságra vannak felvarrva.

(13-14. oldal: A rangjelző paszományok a csákó felső szélétől lefelé $\frac{1}{4}$ collnyira/0.65 cm. vannak felvarrva. A kapitány és az alkaptány¹⁵ számára egy 2 coll/5.2 cm. széles, feketével keretezett arany szegély, melynek mintázata (dessin) az I. tábla IX. ábráján látható. Az alárendeltek számára egy 2 coll/5.2 cm. széles, ugyancsak feketével keretezett arany szegély, közepén egy $\frac{1}{3}$ coll/0.8 cm. széles fekete csikkal. I. tábla X. ábra)

A törzstisztnél a kapitányi paszomány alá egy hasonló, vékonyabb¹⁶ arany paszomány van illesztve, amely azonban csak 1 coll/2.6 cm. széles. (Lásd: 1. tábla, kiegészítés a IX. ábrához)

A szemernyő, a gomb, a gombhurok és a kokárda ugyancsak épp olyanok, mint a gyalogságnál. (13. oldal)

(13. oldal: A szemernyő legnagyobb átmérője $2\frac{3}{8}$ coll/6.1 cm., a pereme $\frac{1}{2}$ coll/1.3 cm. széles arannyal van hímezve, és a varrást, amelyik a csákóval egyesíti, egy vékony arany és fekete fonatú zsinór takarja le.

A gombhurok egy $\frac{3}{4}$ coll/1.95 cm. széles arany szegélyből áll, közepén egy $\frac{1}{12}$ /0.2 cm. coll széles fekete csikkal (1. tábla XI. ábra). Ezt ezredtől függően fehér; vagy sárga kidomborodó egyenruhagomb rögzíti. E körül van szegélyből kivarrva a kokárda, amelynek a gomb felé eső fele fekete, a külső fele pedig

8 Az eredetiben: eingeschlagen. Einschlagen: beüt, bever – tehát vélhetően kis szögekkel, szegecsekkel (?) történt az odaerősítés.

9 Az eredetiben: Terzenleder. A szót a mai szótárak nem ismerik. Egy 1837-es bécsi bőripari szótár azt a magyarázatot adja, hogy a „Terzenleder” a „félíg felnőtt” marhából készült bőr.

10 Az eredetiben: Schweißleder. Funkciója: a fejfedő anyagát volt hivatott megvédeni a számára káros nedvesedéstől, izzadástól. Egy német nyelvű internetes oldalon az olvasható, hogy bárány-, vagy kecskebőrből készült.

11 A gyalogsági tiszt gombhurok leírását lásd a következő oldalon.

12 Az eredetiben: Umbug

13 Az eredetiben Haftel. Hím-, kan-, vagy apakapocs: az egymásba akasztható vagy egymásba nyomható kétrészes ruhakapocsnak horgas, kampós, ill. kiálló peckű része. Forrás: Czuczor-Fogarasi: A magyar nyelv szótára (1862-1874)

14 Az eredetiben: Rittmeister

15 Az eredetiben: Hauptmann és Capitänlieutenant. Fordítható századosnak és alszázadosnak is.

16 Az eredetiben: Bördchen – ez a Borde kicsinyítőképzős alakja, azaz „paszományocská”, helyett áll a „vékonyabb paszomány”.

arany.)

A **rózsa** hátsó oldala, ahol a tollforgó ráfekszik, lapos, különben ugyanolyan, mint a gyalogságnál.

(Az arany rózsa¹⁷ a 9. tábla rajzán természetes nagyságában látható. A teljes átmérője 3 coll/7.8 cm., a Fenség arannyal hímzett monogramját viselő, fekete bársonnyal borított kerek középpajzs 1 5/6 coll/4.7 cm. A sodralékfonalak, amikkel a rózsa körbe van tekerve, nem lehetnek vastagabbak, mint ahogy az a rajzon látható. A fonalak a hátoldalon is annyira le vannak tekerve¹⁸, hogy itt is képződik egy 1 3/4 coll/4.5 cm. átmérőjű kerek, fekete fényes bőrrel bevont középpajzs.)

A nyakvédő felhajtott, mint a legénységénél.

Amint az a rajzon látható, a huszártiszti csákón egy kis aranyozott lánc szolgál annak felerősítésére. A lánc a kétoldalt lévő oroslánfejekre (melyek közül a jobb oldali gyűrűs, a bal oldali kampós), továbbá a rózsa alatt található kampócskával ellátott oroslánfejre van felakasztva. A szokásos használatra a bőrből készült állszíj szolgál, miként a legénységénél.

A vitézkötés¹⁹ arany, fekete selyemmel átszőve.

A csákó kímélése érdekében védőhuzatok megengedettek.

Tollforgó

Miként a **legénységénél**, felfelé álló tollakból áll, egészében 8 coll/20.8 cm. magas, és úgy van a rezgő halcsontra kötve, hogy az alsó 3 coll/7.8 cm. sárga, a felső 5 coll/13 cm. fekete tollakból áll.

(A legénységénél²⁰: A bokrétát halcsontra 8 coll/20.8 cm. magasra kötik, felfelé álló tollakból. A felső rész 5 coll/13 cm. és fekete, az alsó 3 coll/7.8 cm. és sárga. A halcsont 4 collnyira/10.4 cm. nyúlik a beszurkozott rész alá.

Tokja feketére lakkozott vászon, fent zárófedővel és egy pár hímkapoccsal rendelkezik.)

A bokréta ugyancsak [védő] tokba tehető.

Tábori sapka

Az általános előírás szerint. (15. oldal a gyalogsági fejezetben, 10. tábla)

(15. oldal Tábori sapka. Ezt a 10. tábla mutatja, mérete felfelé keskenyedik. Az összes gyalogezred minden tisztje számára, akárcsak rangtól függetlenül az összes fegyvernem számára azonos, feketeszürke²¹ szövetből, a szemernyője és a rohamszíja sima fekete lakkozott bőrből. Egyszerű dísz egy a fejnyílás körül futó, feketéből és aranyból font zsinór (1. tábla XVIII. ábra), amelyen sem hátul, sem máshol nincs hurok.

A rózsa, mint ahogy az a szembenézeti rajzon látható, egy coll/2.6 cm. átmérőjű, a kis gomb az egyenruhán lévőkhöz igazodik, a hurok a fent leírt zsinórból van.

E sapka viselése a kaszárnján belüli kisebb szolgálatoknál, a vidéki beszállásolásoknál és a táborban megengedett.)

Mente

Megfelelően hosszú, hogy lenn a deréknál és fenn a nyaknál záródjon, kellően bő, hogy kényelmesen a dolmányra lehessen húzni. Úgy van kialakítva, hogy teljesen zárható legyen, öt sor gomb díszíti. Mindegyik sor gombja, valamint a gombsorok összekötésére szolgáló 1/6 coll/0.4 cm széles lánczsinórok 1 coll/2.6cm távolságra

17 13-14. oldal.

18 A hivatkozott ábrán jól látszik, hogy a sodralék hátul egyre kisebb átmérőjű körökben „tekeredik le” a pajzs köré.

19 Az eredetiben zárójelben áll: Vitéz-Kötés. Az előtte álló német szó kísérlet a vitézkötés német fordítására: „Szäko-Anhängeschnur.” Úgy látszik, a 19. század első felében a császári-királyi hadseregben a „csákó” szót „szäko”-nak hallották, vagy legalább is így tudták németre átírni. Mindkét könyvben következetesen így szerepel.

20 Forrás: A legénységi egyenruha-előírás 73. oldala.

21 Az eredetiben: mohrengrau. („szerecsenszürke”)

vannak egymástól, mégpedig a gombnak a saját fülétől²² mérten.

A gallér magassága a nyakhoz igazodik, de nem több 4 collnál./10.4 cm.

A lánczsinórok (1. tábla XVII. ábra), a vitézkötések²³, a díszítések a sűjtással (1. tábla XVI. ábra 1/12 coll/0.2 cm.) és a 1/2 coll/1.3 cm. széles paszománnyal (1. tábla VII. ábra), mely utóbbi kettő a magyar gyalogságnál meghatározott formájúak²⁴, az ezred gombjai szerint arany, vagy ezüstsínűek.

A világos egyenruhát viselő ezredeknél a mentét fekete, a sötét egyenruhásoknál szürke bárányszőrme szegélyezi, amely 1 coll és 3 vonal²⁵ /2.86 cm. széles.

A törzstisztek mentéje ettől egyedül az ujjak zsinórdíszítésében és az ugyanott elhelyezett rangjelző paszományokban különbözik. (1. tábla V. ábra 1 coll/2.6 cm.)

Dolmány

Mint a **közkatonánál** ujjakkal, három coll széles, a nyaknál jól záródó gallérral.

(Közkatoná dolmánya²⁶: Miként a mente, nedvesített szövetből az ezred színében készül. A test körüli rész²⁷ és az ujjak vászonnal bélelték. A nyakgallér és a paszományos részek széle belül 2 coll/5.2 cm. szélességben szövettel szegélyezett. A gallér 3 coll/7.8 cm. magas, álló, és a nyakhoz simuló. A hátrész egészben, az ujjak csak egy varrással készülnek. A csuklóknál egy-egy 4½ coll/11.7 cm. hosszú hasíték, két pár himkapoccsal²⁸. A bal oldali elejének a széle egyenesen fut le, és fent a gallérnál van egy ¾ coll/1.9 cm. széles szegélye, a jobb oldali elejének nincsen ilyen szegélye. A lenti végén van egy 3 coll/7.8 cm. hosszú szoknyácska²⁹, amely egy 3 collos/7.8 cm. csúcsos formát képez. A ruhavég itt 2, a gallérnál 1 pár himkapoccsal van megerősítve. A mellrész a gallértól a szoknyácskáig és az ujjak nyílásáig vegyített sárga-fekete kerek zsinórokkal van díszítve, de ugyanígy az egész dolmány a szélein, a gallérján, a hátvarrásokon, a szoknyácskákon, az ujjakon, a csuklóknál, a vállakon és mindkét oldalon lent. Miként a mentén, a bal oldali vállon egy posztógomb van zsinórhurokkal. Elöl közepén a gallértól lefelé a végéig pitykék³⁰ vannak, és mindkét oldalon a mellékvonalban³¹ ugyanannyi félpityke³² van, mint a mentén.

Ezek a pitykék és félpitykék úgy vannak kialakítva, mint a menténél, csak valamivel kisebbek, azaz 5/8 coll/1.6 cm. és ½ coll/1.3 cm. átmérőjűek.

A mente pitykéi³³: A gömbformájú fémpitykék a mellen közepén egy sorban, a félpitykék két melléksorban húzódnak lefelé. A nagyméretű mentére 17, a közepesre 16, a kicsire 15 pityke az előírás, a félpitykéből pedig ezek kétszerese. A szoknyácskákon 8 félpityke van. Ezeknek a pitykéknak az átmérője ¾ coll/1.9 cm., a félpitykéké 5/8coll/1.6 cm. Sárgarézből, vagy cinkből készülnek, belül üregek.)

Öt sor gomb, majd az arany, vagy az ezüstsínórok, mint a mentén.

A törzstiszt dolmányát aranyban, vagy ezüstben olyan szélességű és mintájú paszomány díszíti, mint a vezérőrnagyi paszomány (1. tábla III. ábra 2 coll/5.2 cm.), de az ujjakon nem lehetnek olyan paszományok, amelyeket - mint a

22 Az eredetiben: Oehrl. Jelentése: Szem (nem a látószerv!), fül (nem a hallószerv!), lyuk, nyílás

23 Az eredetiben: Umhängeschüre. Az umhängen ige jelentése: valamit valami köré (fel)tűzni, -akasztani, függeszteni.

24 A magyar gyalogsági tisztek felsőruhájánál nem találtam erre vonatkozó adatokat. A 18. oldalon a tiszti nadrágot díszítő paszomány mintájáról van csak szó: 1. tábla VII. ábra, 12. tábla I. ábra, a törzstiszteknél: 1. tábla XVI. ábra.

25 Az eredetiben: Strich. A régi magyar hossz mértékek között nem találtam, így a szótári jelentést (vonal, vonás) vettem. A német nyelvterületen a vonal a coll egy tizede.

26 A legénységi egyenruha-előírásban a 75. oldalon.

27 Az eredetiben: Leib

28 Lásd a 11. lábjegyzetet.

29 Az eredetiben: Schößel

30 Az eredetiben: Knöpfe - gombok

31 Az eredetiben: Nebenlinien

32 Az eredetiben: Compassel

33 A legénységi egyenruha-előírásban a 74. oldalon.

tisztelnél - csupán zsinórok ékítenek. Azonban törzstisztelnél itt is megjelennek az általános rangjelző paszományok. (1. tábla V. ábra 1 coll/2.6 cm.)

A dolmány kímélése érdekében a tiszt a begombolt mente alatt a szolgálatban is viselhet a dolmány színével megegyező és minden zsinórdísz nélküli egyszerű mellényt.

Zeke Szolgálatban viselendő a díszelgés kivételével. Az egyenruha mentéjének színével megegyezik, és mindegyik ezrednél azonos. Öt, fekete selyemből és valamennyi aranyból hozzávegyített zsinórból készült kapocs, és öt ugyanígy font gomb van rajta. Télen fekete bárányszőrmével díszítve, nyáron szőrmeszegély nélkül.

Köpeny Mint a **közkatonáé**, azonban a gallérja olyan, mint a német **lovassági tiszté**.
(A közkatonáé köpenye³⁴ nedvesített fehér szövetből készül, kerek szabású.³⁵ Egy 4 coll/10.4 cm. magas, vászonnal kibélelt álló gallérral, és egy ötszögletű egyszerű fekvő gallérral, melynek széle szegélyezett, hátul 6¾ coll/17.5 cm., elől 5 coll/13 cm. mélységű. A köpeny a gallértól lefelé a nagy méretnél 4 láb 6 és 5/8 coll/138.6 cm., a közepesnél 4 láb 1¾ coll/128.5 cm., a kicsinél 4 láb/124 cm. Ezek a köpenyek elől teljesen szabottak³⁶, csak hátul toldottak. A gallér közepétől belül 20 coll/52 cm. mélységig sávollyal vannak kibélelve. Elöl mindkét oldalon a gallértól lefelé 3 collig/7.8 cm., az alsó széle felett belül 5⅓ coll/13.8 cm. széles sávolycsikkal szegélyezve. Az álló gallér alatt a köpeny bélésnek mindkét oldalához egy 1 könyök/44.5 cm. hosszúságú szövetvég van varrva. Német lovassági tiszt gallérja³⁷: A gallérnál szegélyszínű paroli, mint a [német] legénységénél.)

Nadrág A színe és a szabása olyan mint a **közkatonáé**, ½ coll/1.3 cm. széles ezüst, vagy arany kicsi paszomány (1. tábla VII. ábra) díszíti, amit sújtás szegélyez (1. tábla XVI. ábra 1/12 coll/0.2 cm.), mint amilyenek a menték számára vannak előírva. A törzstisztek nadrágját – mint a dolmányt 5.2 cm. – elől széles paszomány díszíti.
(A közkatonáé³⁸ nadrágja nedvesített szövetből az ezred színében készül. A magyar gyalogság szövetnadrágjának formájától csak abban különbözik, hogy az alsó lábhasíték csupán 5 coll/13 cm. hosszú, és nincsenek rajta himkapcsok. A nadrágnak bőnek, kényelmesnek és lépésben³⁹ jónak kell lennie, tökéletesen illenie kell a viselőjére. Az övvezetőnek⁴⁰ kellően a csipő fölé kell érnie. A magyar gyalogság⁴¹ szövetnadrágja: nedvesített világoskék szövetből készül. Az ülepnél és a térdeknél vászonnal bélelt. A korc helyett övvezetője van a szíj számára, amely a csipő felett a lágyékra fekszik rá. A vádlitól lefelé mindkét száron úgy van elhelyezve a 7 vasból készült himkapocs, hogy a nadrág a vádlikra simuljon. Mindegyik szárvégen egy szövetvégből készült húzófül van, amit a katona a szükség szerint igazíthat. A nadrág ellenzője⁴² a szíj áthúzására egy övvezetővel van ellátva, és fent az ellenző mindkét részén 1 pár vas himkapocs ül.

34 A legénységi egyenruha-előírásban a 73-74. oldalon.

35 Az eredetiben: radförmig, azaz: kerék formájú

36 Az eredetiben: im Ganzen geschnitten

37 A tiszt egyenruha-előírásban a 25. oldalon.

38 A legénységi egyenruha-előírásban a 76. oldalon.

39 A nadrág „lépése” szabászati kifejezés. Az interneten talált képek szerint a „lépés” az a rész, ahol a két nadrágszárát alul középen összevarrják.

40 Az eredetiben: Riemenlauf

41 A legénységi egyenruha-előírásban a 9-10. oldalon.

42 Az eredetiben: Latz. A Czuczor-Fogarai-féle "A magyar nyelv szótára (1862-1874) szerint a nadrágellenző szó jelentése: a nadrágnak, különösen a magyar szabásúnak, a hastakaró része, melyet ki lehet bontani, vagy gombolni.

A két ellenzőnyílások⁴³ feketével vegyített sárga kerek gyapjúzsinórral a nemzeti módnak megfelelő hurkolással díszítettek. Egy ilyen zsinór húzódik hátul fentről a két comb külső oldalvarrásánál is, a vádliknál és a lábhasíték elülső részén folyamatosan végig. E díszítés az altisztek és a legénység számára teljesen azonos. A zsinórok négyszögletesek, 5/24 coll/0.5 cm. vastagok, és úgy vannak fonva, hogy a sárga szín 1/6 coll/0.4 cm. és a fekete szín 1/9 coll/0.28 cm. szélességben váltakoznak és mind a négy oldalfelület közepén derékszöget⁴⁴ képeznek.)

Felsőnadrág⁴⁵ Mint a német lovasságnál. (26. oldal)

(26. oldal: Német lovassági nadrág: szerecsenszürke⁴⁶, a szabása olyan mint a legénységé, bővebbre van hagyva, mint a pantalló, térdtől lefelé a nadrág színével megegyező négy kicsi gomb van, melyek ugyanabból a szövetből készült hajtókával vannak letakarva.

A legénységi felsőnadrág⁴⁷: nedvesített, szürkével kevert szövetből, formája megegyezik a pantallóéval, alulról a térdig a külső varrásnál szabadon hagyva⁴⁸, a hátsó részén felerősített 4 bőrgombbal és a szemben lévő megfelelő lyukakkal begombolható módon elkészítve, két 15½ coll/40.3 cm. hosszú és 7/8 coll/2.27 cm. széles bőrből készült nadrághúzó füllel ellátva.

Ezek a gombok hasonlóak a kamásnigombokhoz, azonban ¾ coll/1.95 cm. átmérőjűek. A lovaglónadrágokhoz⁴⁹ kivételesen lakozott marhabőrből⁵⁰ is készülnek gombok.

A nadrág ellenzője egészen a külső oldalvarrásokig betakarja az elülső [hasi] részt és a korcon elhelyezett öt bőrgombbal záródik, vagy a középső gombnál van még egy második gomb a korc záráshoz. Az ellenző mindkét oldalán egy vászonzóból készült zseb van, amelyet egy 2 coll/5.2 cm. széles szövetszegély eltakar és egy fából készült szövettel bevont gomb zár. Balra a csípő alatt, az oldalvarrástól hátrafelé egy 1 láb hosszú és 4 7/12 coll/42.9 cm. széles borjúbőr-oldalszegély⁵¹ van varrva.

A korc, az ellenző széle, a nadrágszárak alsó részén lévő hasítékok és az alsó kibújónyílás, a térd és az ülep vászonnal bélelt.

A közép nagyságú védőnadrág a csípőnél lévő korctól az alsó széléig 3 láb és 6½ coll/109.9 cm. hosszú. A méretfajták közötti különbség ½ coll/1.3 cm.

E ruhadarab viselésének a legénységnél pusztán a hideg évszakra és akkor is csak a lovon teljesített szolgálatra kell korlátozódnia.)

Nyári nadrág Mint a német lovasságnál. (Lásd a sorgyalogság fejezetben a 18. oldalon.)

(18. oldal: Nyári nadrág az összes tiszt számára. Szokásos formájú pantalló fehér anyagból, azonban mindenféle díszítés nélkül.

Meleg évszakban szolgálaton kívül viselik. Szolgálatban azokban az esetekben, éspedig minden tartományban egyformán, amikor tisztnek sem díszelgésen nem

43 Az eredetiben: Latzschlitze. A Schlitz jelentései: nyílás, rés, hasíték

44 Ez a megfogalmazás vélhetően arra utal, hogy közepén a „halszálkás” fonás elemei alkotnak egymással derékszöget.

45 Az eredetiben: Ueberzughose.

46 Lásd a tisztí egyenruha-utasításhoz adott színleírásoknál.

47 A legénységi egyenruha-előírásban az 54-55. oldalon. A huszároké megegyezett a német lovasságéval, a fordítás a német lovasságra vonatkozó fejezetéből van.

48 Azaz a térdtől nincs összevarrva.

49 Az eredetiben: Reithosen

50 Az eredetiben: Terzenleder. Jelentése: félig kifejlett marhabőből készített bőr. A 19. sz-i bőripari magyar neve „harmados” volt.

51 Az eredetiben: Seitenbesetz. A „Besetz” pontos jelentését sem kézi- sem online szótárakban nem találtam. A „besetzen” ige egyik jelentése a „szegélyez”, így ezt vettem alapul.

kell megjelennie, sem pedig rendbe és sorba⁵² nem kell állnia.)

- Nyakkötő** Az általános előírás szerint. (4. oldal)
(4. oldal: A nyakkötő fekete selyemből van fehér szegéllyel.)
- Kesztyű** Sárga, bőrből, mandzsetta nélkül.
- Deréköv** Császársárga színű, selyemből. Három masszív-arany⁵³, fekete selyemmel kivarrt gombbal, a kötözősinór⁵⁴ végén egy aranyból és fekete selyemből álló bojtal díszítve.
A dolmányt deréköv nélkül soha ne viseljék. Ha a legénység felvetett mente nélkül dolmányban és övvel vonul a díszelgésre, akkor a tiszt is ugyanígy jelenjen meg a rendben és sorban.
- Sarkantyús csizma** A csizma magyar módon kivágva, a törzs- és főtisztek számára egyformán ezüst, vagy arany zsinór (borítás)⁵⁵ szegélyezi, amely elől egy kis rózsát képez. Bojt nem lehet rajtuk. (Mint a 12. táblán a magyar gyalogság számára.)
A felerősíthető sarkantyúk acélból vannak.
- Tarsoly** Kívül skarlátvörös szövettel bevonva, magassága 1 láb/31 cm.⁵⁶, legnagyobb szélessége $10 \frac{3}{4}$ coll/27.9 cm. Középen a Fenség monogramja koronával. A szélén körbe arannyal és ezüsttel vegyesen hímzett díszítés. (18. tábla)
A törzstisztek tarsolya abban különbözik, hogy a hadfelszerelés⁵⁷ is rá van hímézve. (17. tábla)
- Kardkötő tarsolyszíjjal** (19. tábla III., IV. és V. ábra) skarlátvörös bőrből, a törzstiszteké hímzett, a tisztelnél csak a széle van arannyal átvarrva.
- Szablya** Acélhüvellyel a minták szerint (15. tábla VI., VII., VIII., IX. és X. ábra)
- Kardbojt⁵⁸** (5. tábla) Az általános előírás szerint. (5. oldal a tábornoki karnál. Lásd a német lovasságnál is a 26. oldalon a szalag díszítése miatt)
*(5. oldal: Ennek az általános tiszti becsületjelvénynék⁵⁹ az egész seregben minden rendfokozat számára azonosnak kell lennie. Egy arany szalagból áll, amelyet hosszában három fekete vonal csíkoz, és amelyen egy csillogó arany sodralékokból álló bojt lóg.
A $15 \frac{1}{2}$ coll/40.3 cm. hosszú duplán vett szalag szélessége, a sodralékok vastagsága és hossza, valamint a többi alkotórész mérete az 5. tábla rajzán eredeti méretben látható, és még megjegyzendő, hogy a kardszalagnak, a hadsereg egyenruháin megjelenő minden bojtnak, valamint a díszítések sodralékainak, csillogó aranyfonalból kell állniuk, és a kardszalag semelyik*

52 Az eredetiben: in Reihe und Glied treten. A Glied egy sor katonát jelent. Az „in Reihe und Glied” kifejezés értelme: a katonai előírásnak megfelelő rendbe felsorakozott – ha úgy tetszik „glédába állt”– egység. A tiszt tehát nyári nadrágban a felsorakozott legénységet nem vezethette, neki nem vezényelhetett.

53 Az eredetiben: massiv-goldenen

54 Az eredetiben: Bindschnur. A szótár nem ismeri ezt az összetett szót, de az alkotóelemeinek az alapjelentéséből leginkább kötő-, vagy kötözősinórnak lehet értelmezni.

55 A „(borítás)” a német szövegben is szerepel.

56 Az eredetiben: Schuh, azaz „cipő”. 0,316 m

57 Az eredetiben: Armatur. A tarsolyon pánccsisak, mell-, és combvért, lövegek, csatabárdok, szablyák, dobok, harci zászlók láthatók.

58 Az eredetiben: Porte-épée

59 Az eredetiben: Ehrenzeichen

részén sem helyezhetők el hosszú rojtok⁶⁰, sem pedig fémpikkelyek⁶¹.

26. oldal: Az egész lovasságnál a feketén csikozott arany szalag sárga színű bőrre van helyezve, és ugyanabból az arany szalagból egy csúszóhurokkal van ellátva.)

Patrontáska szíjjal (19. tábla 1. ábra) Feketére lakozott bőrből, rászerezelt aranyozott sárgaréz lemezekkel. Az összes huszárezrednél egyforma.

A tiszték a rendben és sorban szolgálati jelvényként viselik.

A tábornokok szárnysegédei a selyemből készült tisztí vállszíj mellett viselik a gyalogsági szárnysegédek számára **20. oldal**on adott általános előírás szerint.

(20. oldal: A főparancsnokságnál és általánosságban a tábornoknál alkalmazott szárnysegédek a vállszalagot a bal válltól a jobb csípő irányában viselik.)

Lószerszám Teljesen azonos a közkatonáéval⁶², csak a kantáron⁶³ és a sügyelón néhány aranyozott boglár⁶⁴ van. A kantárzat fekete hámbőrből⁶⁵, a pisztolytokok mint a német lovasságnál alul rézveretesek, és a kis tölténytáskák tartoznak hozzá. A kengyelszíjak félkör alakú sárgaréz csatokkal vannak felerősítve. A magyar nyeregkápán egy bőrből készült, lószőrrel vékonyan kibélelt párna van.

Parádésabrák Mint a **28. oldal**on a chevaux-legers-nél⁶⁶, ahogy a könnyűlovasság számára általában elő van írva.

(28. oldal: A könnyűlovasság parádésabrákja csupán abban különbözik a nehézlovasságétól, hogy a hátra nyúló hegyes sarkai hosszabbak, és Fenség monogramja nagyobb.

Ezek utóbbiak magassága (8. tábla IV. ábra) 9¼ coll, a legnagyobb szélessége 6 coll.

A nehézlovasság parádésabrákja⁶⁷: Ez egy fekete bárányszörmérből készült nyeregbőrből⁶⁸ áll, amelyet úgy kell skarlávörös posztóval körbevenni és ezt hozzáerősíteni, hogy az egész nyeregtakaróvá⁶⁹ egyesüljön.

Formáját tekintve a nyeregbőr olyan szabású, hogy mindkét első, a pisztolytokon túlnyúló része lekerekített, míg a hátsó sarkok szinte derékszöveget képeznek.

A nyeregbőr olyan nagy, hogy az nem csak tökéletesen lefedi a nyeret, hanem előre és oldalt a lekerekített sarkaival annyival túlnyúlik ezen, hogy a felerősített köpenyt és a pisztolytokokat védi, és hátrafelé hasonlóan arányosan, miként előre felé, a nyeregkoszorún túl ér.

A vörös posztó elől a pisztolytokoknál a nyeregbőrrel azonos módon lekerekedik, de hátul csúcsos sarkot képez. A kerekedő ív legnagyobb szélessége a

60 Az eredetiben: Crepinen

61 Az eredetiben: Flinker. Flitternek is lehet fordítani.

62 A lószerszám leírásának fordítását a hosszúsága miatt csak a legénységi szövegben közlöm.

63 Az eredetiben: Hauptgestell

64 Az eredetiben: Buckel

65 Az eredetiben: Blankleder. Egy 19. sz. végi szótárban még az „eleven bőr” és a „lószerszámbőr” jelentés szerepel.

66 A chevaux-legers eredetileg a könnyűlovasság egy fajtája volt. (A francia szó összetevői: chevaux = lovak, leger = könnyű.) A Habsburg birodalomban 1759 és 1765 között egymást követően hat dragonyosezredet alakították át chevaux-legers, azaz könnyűlovassági ezreddé, és a huszárokhoz hasonlóan alkalmazták őket. Mivel a regrutálás ezekbe csak a birodalom német alattvalóiból történt, „német huszároknak” is hívták őket. 1798-ban az egyenruhájuk, vagy a feladataik megváltoztatása nélkül könnyű dragonyosokká alakították őket, 1801-től azonban ismét chevaux-legers-nek nevezték őket. 1851-ben ulánus- és dragonyosezredeké alakították át őket.

Forrás: <https://de.wikipedia.org/wiki/Chevauleger#.C3.96sterreich-Ungarn>

67 A legénységi egyenruha-előírásban a 27-28 oldal.

68 Az eredetiben: Sattelhaut

69 Az eredetiben: Walltrappe. A német-magyar szótárakban nem találtam. Egy 1811-es berlini újság szerint a sabrák a nyereghez erősített dísz, míg a Walltrappe egy nagy „utipokróc” (Reisedecke), amivel a ló hátát letakarják és erre kerül rá a nyereg.

pisztolytokoknál 7-8 coll. Hátra felé, abban a vonalban, amelyre a farmatring⁷⁰ kell, hogy feküdjön, 10-12 coll. Itt van a legkisebb távolság a nyeregbőr legkülsőbb szélétől a vörös posztó széléig. A posztó hátra felé egy lágy ívet képez, amely a csúcsos sarkok felé tart. Oldalt, ahol a térdtámasz⁷¹ van, a vörös posztó mérete 6 coll.

A megadott méretek a közepes nagyságú lovakra vonatkoznak, és a [sabrak] formájának, ill. a következőkben leírt díszítéseinek megváltoztatása nélkül a tiszt lovak nagyságánál és felépítésének megfelelően alakíthatóak.

A kapitánytól lefelé minden lovassági tiszt sabrakját egy 1 coll széles arany paszomány szegélyezi, melynek közepén egy 1 vonal széles [fekete] csík fut. (1. tábla XIV. ábra)

Mindkét hátsó sarokban a Fenség arannyal hímzett monogramja 3 collnyira van a paszomány belső szögétől felvarrva.

A Fenség monogramjának magassága koronával 8 coll, szélessége 4 1/8 coll. (8. tábla III. ábra)

A törzstisztek parádésabrákja abban különbözik, hogy kettős arany paszomány-díszje van. Közülük a külső 5/8 coll (1. tábla XIII. ábra), a belső (1. tábla XII. ábra) 1 1/2 coll széles. A fekete középső csík az 5/8 coll széles szegélynél 1/8 coll, az 1 1/2 coll szélesnél 1/4 coll. A kettő között a vörös posztó 1 vonal vastagságban látszik.)

Tábori sabrak Mint a **28. oldalon** a chevaux-legers-nél, ahogy a könnyűlovasság számára általában elő van írva.

(28. oldal: A chevaux-legers – azaz általában a könnyűlovasság – tábori sabrakja csak abban különbözik a nekik juttatott és fent leírt parádé-sabraktól, mégpedig a tiszteknél a kapitánytól lefelé, hogy a sarkokban nincs elhelyezve a Fenség monogramja és a korona, továbbá a nyeregbőr különösen hátrafelé nagyobb, így az e körül lévő vörös vászon felülete kisebb, mint a parádésabráknál.

A törzstiszti sabrak abban különbözik a főtisztitól, hogy az utóbbi 1 coll széles paszómánya (1. tábla XIV. ábra) felett már csak az 5/8 coll széles törzstiszti paszomány (1. tábla XIII. ábra) van egy vonalnyi távolságra.)

Köpenyzsák Ahogy a német lovassági tiszteknél (**30. oldal**)

(30. oldal: A köpenyzsák skarlátvörös posztóból van, fent fekete bárányszörme fedi. A német lovassági tiszteknek ezt a legszükségesebb dolgokkal⁷² a lovukon kell vinniük.)

Haj és pofaszakáll Az általános előírás szerint. (**20. oldal**)

(20. oldal: A haját 1 coll hosszúra kell vágni, és minden egyéb különleges díszítés nélküli. A pofaszakáll nem érhet a fülcimpa alá és csak 1 coll széles lehet.)

Bajusz Középen - anélkül, hogy ott kivágnák - két részre osztva, magyar módon viselik.

70 Az eredetiben: Schweifriemen

71 Az eredetiben: Beinfutter

72 Az eredetiben: zum Behufe des ersten Bedarfes, kb. „az első szükséglet céljából”